

1. Лемішовська О. С., Хом'як Р. Л. Зміст податкової політики комерційного банку та її зв'язок з податковим менеджментом та податковим плануванням / О. С. Лемішовська, Р. Л. Хом'як // Вісник Львівської державної фінансової академії. – Львів: ЛДФА. – 2010. – №19. – С. 26–33.
2. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування: монографія / За заг. ред. Ю. Б. Іванова. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 445 с.
3. Сало І. В., Євченко Н. Г. Податковий менеджмент у банку: монографія / І. В. Сало, Н. Г. Євченко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 187 с.
4. Податкове регулювання банківської діяльності: монографія / за ред. С. К. Реверчука. – Київ: Знання, Львів: Тріада плюс, 2010. – 220 с.
5. Бланк І. А. Словарь – справочник финансового менеджера / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1998. – 480 с.
6. Лемішовська О. С. Принципи формування податкової політики банку / О. С. Лемішовська // Вісник Львівської комерційної академії. – Серія економічна. – Львів: ЛКА. – 2011. – Вип. 36. – С. 230–234.

УДК 336.7(477)

Мостовенко Н. А., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ГОТІВКОВА СКЛАДОВА ГРОШОВОГО ОБІГУ ЯК ВАЖЛИВИЙ МОНЕТАРНИЙ ПОКАЗНИК

У статті досліджено роль готівкової складової грошового обігу як значущого монетарного показника. Проаналізовані фактичні дані стану монетарної сфери в Україні. З'ясовані причини змін готівкової складової грошової маси, внесені практичні рекомендації щодо вирішення проблем монетарного регулювання.

Ключові слова: готівка, готівковий обіг, грошовий обіг, монетарні індикатори, монетарне регулювання, грошові агрегати, грошова маса.

Mostovenko N.

CASH COMPONENT OF MONETARY CIRCULATION AS THE IMPORTANT MONETARY INDICATOR

In article the role of a cash component of monetary circulation as important monetary indicator is investigated. The analysis of the fact sheet of a condition of monetary sphere of Ukraine is made. The reasons of change of cash making monetary weight are found out, practical recommendations about the decision of problems of monetary regulation are offered.

Мостовенко Н. А.

Keywords: a cash, the cash circulation, monetary circulation, monetary indicators, the monetary regulation, monetary units, monetary weight.

Мостовенко Н. А.

НАЛИЧНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДЕНЕЖНОГО ОБРАЩЕНИЯ КАК ВАЖНЫЙ МОНЕТАРНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ

В статье исследована роль наличной составляющей денежного обращения как важного монетарного показателя. Произведён анализ фактических данных состояния монетарной сферы Украины. Выявлены причины изменения наличной составляющей денежной массы, внесены практические рекомендации по решению проблем монетарного регулирования.

Ключевые слова: наличность, наличное обращение, денежное обращение, монетарные индикаторы, монетарное регулирование, денежные агрегаты, денежная масса.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Протягом 16 років з часу проведення реформи грошової системи обсяг розрахунків готівкою продовжує займати значне місце в платіжній системі України. Факторами, які перешкоджають зменшенню обсягів використання готівки в обігу є:

- велика популярність стихійних ринків для споживчих покупок;
- можливість контролювати власні витрати завдяки готівці.
- низький рівень доходів населення;
- дефіцит POS-терміналів у роздрібній торгівельній мережі, відсутність у населення досвіду користування безготівковими платіжними інструментами;
- недовіра до банків;
- нерозвинутість фінансових ринків;
- відсутність практичних фінансових навиків у економічно активної частини населення;
- обмеженість використання безготівкових форм розрахунків у сільській місцевості та інше.

Можна вважати, що зазначені фактори формують певний тип монетарної поведінки, за якої, в силу певних обставин, надається перевага формуванню доходів і здійснення витрат у готівковій формі. Таким чином, готівкова складова грошового обігу значною мірою впливає на соціальні та економічні процеси та визначає їх динаміку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Публікації вітчизняних та зарубіжних фахівців широко відображують проблеми зв'язку між монетарними індикаторами та макроекономічними прогнозами. Серед вітчизняних науковців вказану проблематику розглядали зокрема А. Гальчинський, В. Геєць, В. Лагуїн, В. Міщенко, С. Міщенко, А. Мороз, М. Савлук, В. Стельмах, А. Чухно та багато інших дослідників. Вагомого обґрунтування дістали економетричні моделі статистичного аналізу чинників монетарних змін та їх роль в економічних прогнозах [1].

Нині в Україні практикується монетарна політика, цілями якої є обмінний курс та індекс споживчих цін, тоді як обсяги окремих грошових агрегатів такого статусу не мають [2]. Незважаючи на значну кількість публікацій, проблема підвищення ефективності монетарного регулювання залишається актуальною.

Крім того, на нашу думку, досягнення стабільності національної грошової одиниці як головна мета грошово-кредитної політики не може розглядатися відособлено від динаміки стану та структури грошової маси.

Цілі статті. Метою дослідження є пошук практичних шляхів монетарного регулювання, що враховують стан грошового обігу, динаміку готівкової складової грошової маси, напрями та чинники її змін.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Окремі дослідники відзначають, що протягом останніх років тенденція до зростання обсягів готівки в грошовому обігу національних валют стала загальносвітовою. Проте, частка готівки у загальному грошовому обороті високо розвинутих ринкових країн загалом не перевищує 3–9% [3]. В Україні цей показник є значно вищим (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів ВВП, окремих агрегатів грошової маси та розрахункових монетарних показників в Україні за 2007–2011 рр.*

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	2	3	4	5	6
1. Номінальний обсяг ВВП, млрд. грн.	720,7	948,1	913,3	1082,6	1316,6
- у % до попереднього року	132,4	131,6	96,3	118,5	121,6

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5	6
2. Грошова база, млрд. грн.	141,9	186,7	195,0	225,7	239,9
- у % до попереднього року	146,0	131,6	104,4	115,7	106,3
3. Агрегат МЗ, млрд. грн.	396,2	515,7	487,3	597,9	685,5
- у % до попереднього року	151,7	130,2	94,5	122,7	114,7
4. Агрегат М1, млрд. грн.	181,7	225,1	233,7	289,9	311,0
- у % до попереднього року	147,4	123,9	103,8	124,0	107,3
5. Агрегат М0, млрд. грн.	111,1	154,8	157,0	183,0	192,7
- у % до попереднього року	148,1	139,3	101,4	116,6	105,3
6. Частка готівки у грошовому обігу (М0/М1), %	61,1	68,8	67,2	63,1	62,0
7. Частка готівки у грошовій масі (М0/МЗ), %	28,0	30,0	32,2	30,6	28,1
8. Коефіцієнт монетизації за агрегатом М0, % (М0/ВВП)	15,4	16,3	17,2	16,9	14,6
9. Коефіцієнт монетизації за агрегатом М1, % (М1/ВВП)	25,2	23,7	25,6	26,8	23,6

* розраховано за даними Державної служби статистики України та НБУ

Отже, частка готівкової складової у загальному обсязі грошової маси у 2007 р. становила 28%, у передкризовому 2008 р. – 30%, у 2009 р. частка готівки займала найвище значення серед даних аналізованого періоду – 32,2% (зазначимо, що це відбувалось на тлі скорочення загальної грошової маси), у 2010 р. – 30,6%. Щодо частки готівки в обігу (поза банками) у структурі грошової маси 2011 р., то на кінець серпня 2011 р. обсяг готівки складав уже 29,2%, що було пов'язано як із загальним збільшенням грошової маси, так із поверненням депозитів населення до банківської системи. За даними НБУ в розрахунку на одну особу станом на 01.01.2011 р. припадало по 57 шт. банкнот і по 186 шт. розмінних монет, що відповідно на 5 і 17 шт. більше, ніж на цю ж дату минулого року [4].

Проте загалом, починаючи з 2009 р. частка готівкової складової показує стійку динаміку до зменшення і становить на кінець 2011 р. 28,1%, що менше за даний показник 2010 р. на 2,5%. Зауважимо, що частка готівки у платіжному обороті порівняно із 2010 р. скоротилася лише на 1,1%. Отже, безпосередній аналіз частки готівкової складової

грошової маси та її динаміки не дає однозначних висновків навіть за наявної тенденції до її скорочення. Залежність динаміки компонентів грошової маси слід співставити з динамікою зростання ВВП (рис. 1).

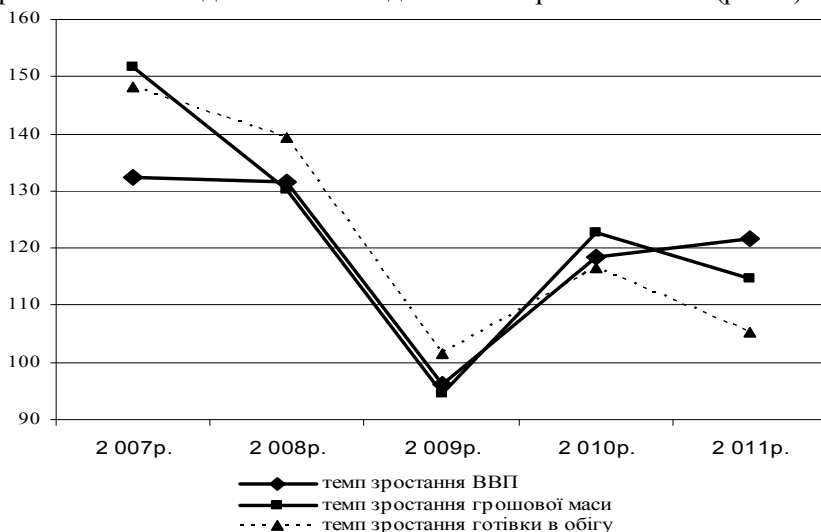

Рис. 1. Порівняльний аналіз темпів зростання ВВП, грошової маси та готівки в обігу

Графічні побудови чітко вказують на те, що темпи зменшення грошової маси загалом та агрегату М0 практично співпадають протягом 2010–2011 рр., а обсяг ВВП поступово зростає. Порівнюючи темп приросту ВВП із індексом споживчих цін можна зробити висновок про ефективність здійснюваної грошово-кредитної політики. За даними НБУ приріст індексу споживчих цін за 2011 р. становив 4,6%, що є найнижчим показником за останні дев'ять років [5, с. 2]. Якщо врахувати, що номінальний обсяг ВВП збільшився на 21,6% та порівняти його із ІСЦ, то має місце зростання реального обсягу ВВП.

З 2007 р. по 2009 р. мало місце випереджаюче зростання готівкової компоненти грошової маси над іншими показниками. Ми поділяємо думку фахівців, що традиційно висока частка готівки у платіжному обороті одночасно з процесами стійкого зростання обсягів готівки поза банками, очевидно, обслуговує тіньовий сектор економіки [3]. Дозволимо припустити, що зворотні тенденції можуть свідчити

про звуження тіньового обороту, але цей факт звичайно потребує додаткових досліджень.

Згідно рівняння грошового обігу ($MV=PQ$) виходить, що одночасний ріст ВВП та зниження M свідчить про збільшення швидкості обігу грошей, про що також свідчить показник монетизації (див. табл. 1), який є оберненим до швидкості обігу. Як бачимо, розраховані коефіцієнти монетизації як за агрегатом $M1$, так і за агрегатом $M0$ зменшуються. Крім того, коефіцієнт монетизації за $M1$ повторює показник 2008 року, за яким послідувало різке зниження ВВП у 2009 р. – на 34,8 млрд. грн.

Коефіцієнт монетизації економіки, визначений за агрегатом $M0$ також називають рівнем достатності готівки й часто порівнюють його значення з показниками інших країн. Так, у країнах еврозони він коливається у межах 7,6–8,6%, у Японії становить 17%, у Китаї 12,3%, а у Канаді він є найменшим – 3,4% (дані 2008 р.) [2]. У цьому ж дослідженні автор конкретизує й фактори, що впливають на показник рівня достатності готівки в економіці: відношення до готівки з боку населення; наявність законодавчих обмежень на операції з використанням готівки й іноземної валюти; розвиненість банківської інфраструктури у сфері послуг та торгівлі та ін.

Більш чітке уявлення про реальну структуру грошової маси можна отримати, проаналізувавши її за агрегатними компонентами (табл. 2).

Таблиця 2

Агрегатна структура грошової маси в Україні за ліквідністю

Грошовий агрегат	Структура грошових агрегатів, %				
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
$M3$, в тому числі:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
<i>Цінні папери, крім акцій</i>	1,23	0,75	0,52	0,25	0,55
$M2$, в тому числі:	98,77	99,25	99,48	99,75	99,45
<i>Переказні депозити в іноземній валюті</i>	5,11	6,22	8,50	7,46	7,57
<i>Інші депозити</i>	47,80	49,77	43,02	44,15	46,51
$M1$, в тому числі:	45,86	43,27	47,96	48,14	45,37
$M0$ (готівка поза банками)	28,04	29,98	32,22	30,56	28,10
<i>Переказні депозити в національній валюті</i>	17,82	13,29	15,74	17,58	17,27

Як бачимо з даних табл. 2, потягом досліджуваного періоду залишається дуже низьким обсяг власної частки «широких грошей», тобто компоненту «цінні папери» у агрегаті М3 – з 2008 р. по 2011 р. він складає менше 1,0%. Таким чином, поряд із значним вмістом готівки в структурі грошової маси, її недосконалість проявляється і у формуванні агрегату М3.

Яскравий приклад результативності регулятивного впливу НБУ на монетарні показники дає порівняння даних 2008 р. та 2009 р. У зазначеному періоді частка переказних депозитів у іноземній валюті (тобто вкладів «до запитання») зросла на 2,28%, а строкових депозитів у національній валюті зменшилась відповідно на 6,75%. Підвищення резервних вимог з боку НБУ до вкладів в іноземній валюті та їх нижча дохідність, порівняно із гривневими депозитами, привели до зростання частки компоненту «інші депозити» у агрегаті М2 – порівняно із 2010 р. зростання склало 2,36%.

Висновки. Абсолютна ліквідність готівки робить її найбільш привабливим платіжним засобом. Зменшення частки готівкової складової грошового обігу свідчить про те, що НБУ, як основний регулятор, розробляє достатньо ефективні заходи, що сприяли залученню грошових доходів населення у фінансово-банківську систему та розширенню сфери безготівкових платежів населення за товари й послуги. Не дивлячись на тенденцію скорочення частки готівки у грошовому обігу, її абсолютний обсяг продовжує зростати. Тому для підтримки досягнутих результатів монетарного регулювання, на нашу думку, варто приділяти увагу усуненню негативних чинників суб'єктивного характеру – збільшувати поінформованість населення про роботу банків та їх соціально-орієнтовані проекти, підвищувати довіру до фінансових установ через систему гарантування вкладів тощо, проводити роботу з підвищення зацікавленості населення використовувати платіжні картки.

Досягнення низького рівня індексу споживчих цін засвідчує антиінфляційну спрямованість здійснюваної монетарної політики, що ґрунтується на позитивній динаміці грошових агрегатів, зокрема на зниженні готівкової складової грошового обігу. Це дозволило банківському регулятору задовольнити існуючий попит на гроші без небезпеки значного зростання цін. Відтак грошово-кредитну політику НБУ можна вважати достатньо гнучкою.

Проте у монетарній політиці залишається невирішеним питання про виконання гривнею функції засобу нагромадження, оскільки чинними заходами досягаються лише короткострокові цілі. Про це свідчить відсутність суттєвої різниці у обсягах агрегатів М2 та М3.

Також результати проведеного аналізу дозволяють виокремити загрози, що можуть виникати у монетарній сфері:

- посилення інфляційних очікувань (внаслідок дії сезонних, політичних та макроекономічних чинників) та несприятливі прогнози щодо коливання обмінного курсу наприкінці 2012 р.;

- низький рівень монетизації, що може свідчити про бажання економічних суб'єктів перевести свої фінансові активи у більш надійні щодо збереження вартості товарні форми чи валютні цінності;

- можливість дефіциту платіжних засобів, що може призвести до зростання кредиторської і дебіторської заборгованості господарюючих суб'єктів і в підсумку – до незбалансованості товарного та грошового ринків.

1. Міщенко С. Економіко-статистичний аналіз факторів монетизації економіки / С. Міщенко // Вісник НБУ. – №1. – С. 31–33.
2. Левандівський О. Т., Консевич К. С. Аналіз ефективності грошово-кредитної політики України / О. Т. Левандівський, К. С. Консевич // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/22_4/236_Lew.pdf
3. Дашенко О. В. Готівковий обіг в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / О. В. Дашенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum
4. Річний звіт НБУ за 2010 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua
5. Монетарний огляд за 2011 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua